

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет мистецтв
Кафедра образотворчого мистецтва

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Руслан Пильнік

«_____» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

«_____» _____ 2024 р.

СЕРІЯ ГРАФІЧНИХ ПЕЙЗАЖІВ «МІЙ КРАЙ»

Кваліфікаційна робота
студентки ОМ–20
ступінь вищої освіти бакалавр
спеціальності 014.12 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)

Черноволової Ірини Вячеславівни

Керівник: старший викладач

Брижата І.Г.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Черноволосова Ірина Вячеславівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(_____)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ГРАФІЧНИХ ПЕЙЗАЖІВ.....	7
1.1. Поняття графіки в образотворчому мистецтві та її характеристика.....	7
1.2. Становлення та розвиток особливості відображення графічного пейзажу в європейському мистецтві.....	8
1.3. Графічний пейзаж в творчості українських митців ХІХ-ХХ століття.....	11
Висновки до розділу 1.....	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ СЕРІЇ ГРАФІЧНИХ ПЕЙЗАЖІВ «МІЙ КРАЙ».....	16
2.1. Розвиток ідейно–сюжетного змісту серії графічних пейзажів «Мій край».....	16
2.2. Пошуки композицій серії пейзажів та техніки виконання.....	18
2.3. Послідовне виконання практичної частини кваліфікаційної роботи в матеріалі.....	20
Висновки до розділу 2.....	22
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	25
ДОДАТКИ.....	28
Додаток А.....	28
Додаток Б.....	32

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний художній простір України характеризується різноманіттям стилістичних підходів та авторських технік. Однак, незважаючи на інноваційні технології, основою будь-якого нового напрямку чи індивідуального стилю залишається класична академічна школа, що підтримує пейзажний жанр, який має глибоке національне коріння в українському образотворчому мистецтві. Сьогодні пейзаж рідної землі дає важливе місце в українському мистецтві. Дослідники складають максимальні зусилля для вивчення історії, стилістичних особливостей та образотворчих якостей пейзажу, аналізуючи способи відтворення природних мотивів та емоційного стану природи на полотні.

Графічний пейзаж є особливим жанром образотворчого мистецтва, в якому художник відтворює краєвиди та природні мотиви за допомогою графічних матеріалів олівця, вугілля, туші чи іншої техніки. На відміну від живопису, де застосовуються фарби, у графіці лінії, штрих і тон виконують провідну роль у створенні зображення. Ураховуючи активне зростання ролі та значення графічного пейзажу рідного краю в сучасному українському мистецтві, актуальним залишається дослідження основ композиції та мистецтва в цьому жанрі. Сучасні науковці проявляють зростаючий інтерес до вивчення історії графічного пейзажу, його стилістичних та образотворчих якостей, а також особливостей відображення художнього образу і стану природи [2, с.15]

Питання розвитку української графіки XIX-XX ст., а також методів графічного відображення пейзажів, розглядається у працях таких авторів як : М. Батіг, М. Криволапов, О. Лагутенко, Л. Савицька, Р. Шмагало [1;9;11;19;21]. Історія пейзажу як жанру обґрунтовується в працях – Н. Амштутц, Е. Бергер, А. Киселева, Н. Копилова, О. Куліш, О. Макойда, С. Побожій, С. Слайва, Г. Фесенко, О. Шевнюк [22], Е. Шлютера та ін.; також важливим питанням, є становлення та розвиток пленерного руху в Україні, яке

докладно досліджується в наукових працях А. Жука та О. Чурсіна. Проте, дослідження використання графіки у пейзажах, зокрема їхньої атмосфери, ще не отримало достатньої належної уваги серед сучасних наукових розвідок.

Таким чином, **метою** даної кваліфікаційної роботи є дослідження унікальних аспектів відтворення пейзажу за допомогою графічних матеріалів та виражальних засобів графіки. Проаналізувавши тему дослідження через призму культурної сфери у творчості визначених художників–графіків та розкриття особливостей їхнього мистецтва, досягти унікальності графічного відображення у створенні серії пейзажів «Мій край».

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

- визначити поняття графіки в образотворчому мистецтві та дати її характеристику;
- проаналізувати історію розвитку та особливості пейзажного жанру у графічному мистецтві;
- дослідити внесок українських художників–графіків у розвиток пейзажного жанру;
- розробити композиційні пошуки серії графічних пейзажів;
- виконати серію графічних пейзажів «Мій край».

Об'єктом дослідження є пейзажний жанр в графіці.

Предметом дослідження є розробка та виконання серії графічних пейзажів «Мій край».

Методи. Для досягнення мети, призначеної у кваліфікаційній роботі, та виконання поставлених завдань, було застосовано низку дослідницьких методів: теоретичні методи, такі як аналіз літератури, монографічний метод, проблемно-пошуковий підхід, порівняльний та системний аналіз; емпіричні методи, вибір творчих завдань з результатами конкретних умов їх практичного застосування.

Практична значущість роботи полягає у використанні для подальших наукових досліджень у галузі мистецтва. Результати дослідження несуть

вклад у поглиблення знань про графічний пейзаж як мистецьке явище, його еволюцію, технічні аспекти виконання і сучасне авторське трактування.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 28 позицій . Основний зміст викладено на 24 сторінках. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 35 сторінок. Роботу доповнюють додатки на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ГРАФІЧНИХ ПЕЙЗАЖІВ

1.1. Поняття графіки в образотворчому мистецтві та її характеристика

Графіка – це вид образотворчого мистецтва, назва якого походить від грецького «графо», що означає «пишу», «креслю». Основним засобом створення художнього образу в графіці є лінія, штрих, пляма, силует, тон та акценти. Графіка показує першооснову всіх видів образотворчого мистецтва, коли людина почала відтворювати побачене за допомогою найпростіших засобів – ліній та силуетів [20]. Витоки графіки сягають наскельного живопису часів неоліту, античного вазопису, середньовічних мініатюр. З епохою Відродження малюнок набуває самостійного значення у формі ескізів, етюдів, альбомних начерків, виконаних олівцями, вугіллям, крейдою, пером, тушшю, акварельними фарбами [6, с.77]. Сучасне мистецтво розвивається за двома тенденціями – синтезу різних видів та самовизначення окремих напрямків. Графіка може існувати як самостійний вид або поєднуватися з іншими (наприклад, у синтезі архітектури та живопису). Розвиток художніх практик та естетичних потреб суспільства зумовлює синтез окремих видів мистецтва для створення цільових творів [2, с.6].

Поняття графіки в образотворчому мистецтві охоплює широкий спектр технік та методів візуального виразу, які використовуються для створення образів на площині. Включаючи будь-які форми візуального художнього вираження (наприклад, малюнок, фотографія, гравюра), зазвичай створювані на плоских поверхнях. Графічні твори можуть працювати в різноманітних техніках – офорт, літографія, ксилографія, монотипія тощо [4].

Характеристика графіки включає такі аспекти, як використання ліній, тонів, текстур та кольорів для передачі образу, а також вибір матеріалів та інструментів, способів нанесення, пропорцій та композиції. Відкриває широкі можливості для експериментів з матеріалами, фактурами, прийомами

нанесення лінії та плями. Митці активно демонструють графіку для створення естампів, ілюстрацій, плакатів, оформлення книг. Роботи вирізняються лаконічністю, виразністю та можливістю створювати багаті асоціативні образи мінімальними засобом. Графічний твір характеризується особливим ставленням зображуваного паперового об'єкта до простору аркуша, який виступає фоном. Графічне мистецтво може передбачати ретельну об'ємно-просторову побудову та детальне відтворення структури предмета, але художник також може обмежуватися умовним позначенням предмета. При цьому певна незавершеність та лаконічність залишаються одними з головних засобів виразності [2, с.26; 22, с.15]. У галузі графічного мистецтва важливу роль відіграє типографіка, проте вона також забезпечує створення оригінальних малюнків, ескізів, орнаментів для декоративно–прикладного мистецтва, таких як меблі, гобелені, кераміка. Крім того, графічне мистецтво пов'язане з розробкою дизайну інтер'єрів та архітектурних проектів [6, с.120].

Таким чином, графічне мистецтво є різноманітним і багатогранним, охоплює широкий спектр технік та матеріалів, що дозволяє створювати візуальні твори на плоских поверхнях за допомогою ліній, штрихів, плям, силуетів і тонів.

1.2. Становлення та розвиток особливості відображення графічного пейзажу в європейському мистецтві

Графічне мистецтво має довгу і багату історію, яка сягає своїм корінням у найдавніші часи. Через різні часові періоди походження та розвитку окремих спеціалізацій, жанрів і технік графічного мистецтва, доцільно розглянути найважливіші етапи історії мистецтва, на яких проявлялися численні грані цього жанру.

У Стародавній Греції та Римі пейзажні мотиви ще не виділялися в окремий самостійний жанр. Однак їх використовували як фонові або допоміжні зображення в монументальних творах мистецтва та декоративних

розписах на кераміці, особливо вазопису. Ці лаконічні нариси пейзажів створювали відповідну атмосферу і доповнювали основний сюжет. У добу Середньовіччя пейзажний жанр розвивався переважно в книжковій мініатюрі та графічних сценах рукописів. Тут можна зустріти численні зображення природних форм та елементів пейзажу – неба, хмар, дерев, рослинності, гір, долин, річок тощо. Хоча вони й мали здебільшого умовний, символічний чи релігійний характер.

Епоха Відродження стала переломним етапом у формуванні графічного пейзажу як самостійного жанру. Завдяки гуманістичним ідеям та інтересу до природи, митці почали реалістично зображати навколишні краєвиди олівцем, вугіллям або пером. Провідні майстри того часу, такі як Леонардо да Вінчі, Альбрехт Дюрер та інші, створювали детальні начерки та графічні замальовки з природою [7, с.58].

Пейзаж як жанр в європейському мистецтві з'явився у XVI столітті, але його самостійність набула значення лише на початку XVII століття. Пейзажний жанр почав свій шлях від допоміжного елементу у складі інших художніх творів до самостійного жанру в образотворчому мистецтві. Основними напрямками графічного пейзажу були: сільський, романтичний, ліричний, ландшафтний та архітектурний [19, с.188].

Сільський пейзаж відображає сільської місцевості, сільськогосподарських угідь, хатин, млинів тощо. Відомими майстрами цього напрямку були голландські художники XVII ст. Якоб ван Рейсдал, Мейндерт Хоббема, Ян ван Гойєн. Їхні твори вирізнялися ретельним відтворенням природних форм та тонким відчуттям світла й атмосфери. Щодо романтичного пейзажу – це пейзажі, сповнені піднесенням почуттів, часто з елементами фантазії чи містики. Цей напрямок розвивали англійські художники Джон Констебль та Вільям Тернер на початку XIX ст. Роботи митців передавали захоплення мальовничими куточками природи з неземним магнетизмом. Ліричний пейзаж виражає почуття та емоції у зображенні, що передають переживання художника через пензель. Видатним майстром цього

напрямку був французький художник Каміль Кору у XIX ст. Його графічні пейзажі сповнені почуттям туги та смутку, завдяки насиченому контрасту ліній в роботах митця.

Ландшафтний пейзаж зосереджується на зображенні краєвидів, таких як гори, ліси, поля і т.д. У графіці цей напрямок набув особливої популярності завдяки творчості майстрів XVII–XIX століть, таких як Рембрандт, Клод Лоррен, Джон Констебл та інші. Вони віртуозно передавали необхідні для графіки: атмосферу, світло, фактури природних форм. Натомість архітектурний пейзаж демонструє красу будівель та споруд, таких як мости, вежі, фортеці, храми, палаци, які стають об'єктом натхнення для художника. Майстри такі як Джованні Баттіста Піранезі, Франческо Гварді, Чарльз Мерйон, створювали чудові графічні серії видів європейських міст. Митці часто зображали історичні споруди античних міст та вулиць зі старовинними будівлями. Будинки та архітектурні пам'ятки, будь то реальні або уявні, – головне це створення сюжетів картин в жанрі графіки.

З розвитком графічної техніки та матеріалів у XIX–XX століттях пейзажний жанр продовжував збагачуватися новими творами. Імпресіоністи, такі як Каміль Піссарро, захоплювалися передачею мінливих станів природи за допомогою пастелі. У XX столітті з'явилися нові техніки та напрямки в мистецтві, такі як експресіонізм, кубізм, сюрреалізм та абстракціонізм, що вплинули й на інтерпретацію пейзажного жанру в графіці. Художники-експресіоністи прагнули передати емоційний стан природи, кубісти розклали пейзажі на геометричні форми, а сюрреалісти створювали фантастичні сюрреалістичні пейзажі [14, с.65].

На рубежі XX–XXI століть художники постмодернізму все частіше вдавалися до прямої роботи з панорамними пейзажами або зображали деталі архітектурного оточення, досліджуючи взаємодію людини та навколишнього середовища. У сучасному мистецтві популярними напрямками у відображенні пейзажу стали ленд-арт та стріт-арт, де художники взаємодіяли одночасно з ландшафтом або міським простором, створюючи тимчасові або постійні

інсталяції [11, с.89]. У XXI столітті технологія графіки стає все складнішою, відкриваючи нові можливості для відтворення текстур і кольорових рішень. Сучасні митці експериментують з абстрактними, футуристичними формами, характерними для імпровізаційного мистецтва. Розвиток графічних технік у цьому напрямку дозволяє досягти яскравих творчих рішень. Художники постійно шукають нові засоби та методи для збагачення графічного мистецтва. Сучасна графіка вимагає живої, безпосередньої участі творця від початку до завершення роботи над художнім твором [23, с.40].

Отже, графічний пейзаж має тривалу історію розвитку, починаючи з найдавніших часів. З простих зображень природних форм він поступово перетворився на окремий самостійний жанр в образотворчому мистецтві.

1.3. Графічний пейзаж в творчості українських митців

До початку XIX століття в українському образотворчому мистецтві графічний пейзаж не розглядався як окремий самостійний жанр. Пейзаж інтерпретувався як архітектурний чи природний стафаж, де зображували будівлі та рослинність, однак вони не асоціювалися з конкретними місцевостями. З часом у графічному пейзажі акцент змістився від пропорцій і деталей до прагнення передати насамперед атмосферу в зображеннях, емоційний вплив будівель та просторів і вести видимий діалог зі спостерігачем через призму художнього образу [10, с.117].

Величезний внесок у скарбницю українського графічного мистецтва створив видатний художник та письменник Тарас Шевченко - один із засновників нової української пейзажної та ілюстративної графіки. За тематикою його пейзажні малюнки періоду з 1843 по 1847 роки можна умовно поділити на дві групи: твори, що зображують сільські краєвиди та мальовничі куточки природи, а також пейзажі, на яких відтворено видатні історичні та архітектурні пам'ятки [24, с.142]. Шевченко став новатором у зображенні українського пейзажу, майстерно передаючи красу рідної землі, та її неповторну атмосферу. Одним із шедеврів української національної графіки є

альбом станкових робіт під назвою «Живописна Україна». Цей альбом містить офорти Шевченка, такі як «У Києві» (Рис.А.1.1) та «Видубицький монастир у Києві» (Рис.А.1.2), які демонструють неперевершену майстерність у зображених краєвидів України. Художник збагатив національну графіку новими образами, темами, засобами художньої виразності, заклавши міцний фундамент для її подальшого розвитку [13, с.51]. Мальовничі пейзажі сільських околиць, цікаві фрагменти містечок, берегів річок, ставків, урочища вражають своєю виразністю. Такі графічні роботи, як: «Києво-Межигірський монастир» (Рис.А.1.3), «Андруші» (Рис.А.1.4), «Урочище Стінка» (Рис.А.1.5), «Хутір на Україні» (Рис.А.1.6). Після Тараса Григоровича Шевченка, який заклав міцний фундамент для розвитку національної пейзажної графіки, жанр графічного пейзажу продовжив своє життя у творчості інших талановитих художників [3, с. 41]. Серед них можна відзначити кілька ключових постатей, які зробили вагомий внесок у розквіт цього жанру.

Олена Кульчицька опанувавши різноманітні графічні техніки (дереворит, ліногравюру, офорт, акватинту), вже з самого початку своєї творчості на виставці у Львові 1909 року здобула широке визнання. Її графічні пейзажі приваблюють лаконізмом, багатством художнього вислову, глибиною задуму, гострою суспільною спрямованістю та актуальністю тематики. У своїх творах Олена Кульчицька не використовувала складних композиційних ефектів. Як і будь-який інший графік, її основними художніми засобами були лінія, пляма, штрих. За допомогою цих засобів вона створювала символічний простір, передавала об'ємність, рух, відтворювала світлотіньові нюанси [8, с.19]. Що можна простежити у її графічних пейзажів, таких як «Зима» (Рис.А.1.7), «Буря над Адріатичним морем», (Рис.А.1.8), «Хата під Львовом» (Рис.А.1.9), «Обійстя» (Рис.А.1.10).

Народне життя минулого і сучасності художниця широко відобразила в циклах гравюр на фольклорну тематику – «Гуцульщина» та «Легенди гір і лісів». Важливе місце у творчості Кульчицької займала робота над

ілюструванням та оформленням книг, у тому числі дитячих. Ілюстрації до «Тіней забутих предків» М. Коцюбинського (Рис.А.1.11-12) стали аккомпанементом до цього безсмертного твору [18, с.55].

Цікавість до історії рідного краю та його пам'яток, було також у Михайла Дерегуса. Митець невтомно і часто мандрував територію України, виконуючи замальовки та етюди, які потім творчо використовував для створення графічних циклів, ілюстрацій та станкової графіки. Наприклад, цікава серія офортів митця – «Вітер» (Рис.А.1.13), «Дорогами України» (Рис.А.1.14), «Повінь» (Рис.А.1.15), «Три явори» (Рис.А.1.16) тощо. Його графічні пейзажі з лаконічними композиціями асоціюються з народними думками та піснями. Вони спонукають глядачів до роздумів, торкаючись найтонших струн душі. Творам Дерегуса притаманна піднесена романтичність. Пластична ліпка постатей, вишукане володіння лінією та світлотінню створюють особливу атмосферу у його роботах. Через, що відчувається піднесений романтичний настрій. Вишукане моделювання форм та ретельна проробка деталей надають роботам художника урочистої значущості [21, с.161].

Граціозно виконував свої роботи Сергій Конончук, використовуючи різноманітні техніки графіки, такі як штрихування та гра ліній і плям. Художник прагнув передати своє захоплення красою світу та міськими закутками, такими як «Київ. Дорога на Татарській вулиці» (Рис.А.1.17), «Київ. Пейзаж» (Рис.А.1.18). Конончук вважав, що графіка може виражати всі людські емоції, від любові до ненависті, краси до потворності, радості до печалі [6, с.149]. Кожен твір - це живий організм, наповнений його «чорною графікою», яка оживляє та одухотворює його. Лінійна мова митця збагачується складним штрихуванням, що дозволяє передати не тільки динамічну форму, але й просторові масштаби у роботах над пейзажами [9, с.34].

Творча спадщина графіка Івана Болеслава Олександровича є вагомою і заслуговує на ретельне вивчення. У 1970-х роках художник створив графічну

серію «Седнів взимку», ці поетичні зимові пейзажі відзначаються вишуканим художнім смаком і відбором мотивів. Роботи наповнені з любов'ю митця до рідного куточку Чернігівщини, де минуло його дитинство. Твори з цієї серії, такі як «Під горою» (Рис.А.1.19), «Зима» (Рис.А.1.20), «Седнів.Зима» (Рис.А.1.21) та інші, зачаровують ліричністю та красою зимових пейзажів. В них втілилася глибока прив'язаність митця до рідного краю, його вміння передати неповторну атмосферу та поетичний настрій місцевих ландшафтів. Завдяки своїй графічній спадщині Іван Болеслав Олександрович займає гідне місце серед видатних майстрів національного мистецтва України [1, с.284].

Висновки до розділу 1

Аналізуючи наукові праці та мистецтвознавчі методи, було визначено поняття графіки як виду образотворчого мистецтва. Незважаючи на свою здавалося б простоту, графічне мистецтво насправді є надзвичайно різноманітним та багатогранним. Це відкриває величезний простір для експериментів з матеріалами, фактурами, способами нанесення. Що дозволяє сформувати цілісне розуміння графіки як самобутньої галузі образотворчого мистецтва з власною технологією та мовою.

Велика увага приділяється теоретичному-мистецтвознавчому аналізу графічних пейзажів у європейському мистецтві. Особливості відображення графічного пейзажу остаточно сформувались у XVI-XVII століттях, у таких напрямках як – сільський, романтичний, ліричний, ландшафтний та архітектурний. З появою нових художніх течій у XIX столітті, зокрема імпресіонізму, експресіонізму, кубізму та сюрреалізму, особливо графічний пейзаж збагачувався новими інтерпретаціями та баченням природи крізь призму цих стилів. Натомість, сучасне графічне мистецтво XX-XXI століть застосовує новітні техніки та матеріали, експериментуючи з відтворенням різноманітних текстур, кольорових рішень, абстрактних і футуристичних форм.

Дослідження творчості видатних українських митців у розвитку жанру пейзажної графіки від XIX до XX століття дозволило охарактеризувати українське графічне мистецтво цього періоду як самобутнє, високохудожнє явище із власними стильовими рисами та вагомим значенням для світового мистецтва. Ми виділили новаторську роль Тараса Шевченка, який збагатив національну графіку новими образами, заклавши міцний фундамент для подальшого розквіту цього жанру в українському мистецтві. Що дозволило іншим художникам таким як Олена Кульчицька, Михайло Дерегус, Сергій Конончук та Іван Болеслав Олександрович продовжити розвивати традиції графіки, їхні роботи яскраво ілюструють графічне мистецтво, яке може служити засобом самоідентифікації нації та розкривати її духовну сутність.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ СЕРІЇ ГРАФІЧНИХ ПЕЙЗАЖІВ «МІЙ КРАЙ»

2.1. Розвиток ідейно – сюжетного змісту серії графічних пейзажів «Мій край»

Особливе місце в українському мистецтві завжди займав пейзаж, відображаючи неповторну душу народу, його світосприйняття та глибоку, сповнену ліризму любов до рідної землі. Поєднання графічних засобів та значного ідейного змісту здатне передати захоплення красою і розмаїття краєвидів. Одним із найбільш яскравих і доступних засобів художнього самовираження є графіка. Графічні пейзажі володіють потужним впливом на наше сприйняття навколишнього світу, формування асоціацій, емоційного стану та ставлення до природи [12, с.210]. Вони здатні глибоко торкнутися душі глядача і викликати різноманітні почуття та роздуми. Крім відтворення візуальної краси, головною метою є передати емоційний спектр, який викликають ці пейзажі. Свіжість весняних мотивів наповнює душу легкістю та надією, пробуджуючи прагнення до нового початку. Цвітіння дерев та квітів створюють гармонію, яка відлунує у серці теплом та радістю. Сільські мотиви пробуджують почуття безтурботного дитинства, навіюючи ностальгію за тишком рідного дому.

Таким чином, графічні пейзажі є потужним інструментом для передачі емоцій та світосприйняття, творчого потенціалу й естетичного смаку. Пейзажна графіка краще розуміє природу, її мінливий характер та красу. Завдяки лаконічності в її виконанні через лінії, тональні відношення та композиційні рішення, які здатні привернути на себе увагу.

Для кваліфікаційної роботи була обрана тема серії графічних пейзажів «Мій край», щоб відобразити щасливі спогади з дитинства та зафіксувати на папері рідні краєвиди, які глибоко закарбувалися у пам'яті. Ця тема надала можливість глибше дослідити та попрактикувати характерні особливості графічної мови для зображення пейзажів. Крім того, процес вивчення

професійних аспектів графіки дозволив розширити знання, навички та творчі здібності.

В процесі виконання роботи був сформований ідейний задум майбутньої композиції. Композиція в образотворчому мистецтві пов'язана із необхідністю передати основний задум, ідею найбільш ясно та переконливо. Головне в композиції - створення художнього образу. Використовуючи зібраний етюдний матеріал і приступаючи до створення ескізів пейзажної картини, що втілюватиме ідейний задум майбутнього твору [27, с.23]. Тому, на початку роботи над серією, головною метою було зафіксувати пейзажі, які були б не лише цікавими та красивими, але й пов'язували мене з місцем мого рідного краю. Були зроблені графічні накидки та замальовки, у яких намагались максимально точно передати особливості та деталі місцевих ландшафтів. (Рис.Б.2.1-6). На початкових етапах роботи ми ретельно вивчали характерні особливості рельєфу місцевості, структуру і форми дерев, специфіку хмарних утворень та освітлення.

Під час пошуку ескізів для ілюстрацій було враховано низку чинників, зокрема особливості графічної мови, такі як композиція, кольоровий тон, лінії та штрихи. Особлива увага приділялася тому, щоб через використання відповідних графічних прийомів та засобів передати унікальну суть кожного твору через візуальне втілення атмосфери, настрою, ритму природних форм тощо[25, с.26].

Окрім цього, у роботі з пейзажами важливу роль відіграє передача історії, з якою вони пов'язані, а також правильний ритм та мотив для серії робіт. Тому в замальовках зображували рідне селище та побут місцевих мешканців, щоб гармонійно включити ці елементи до пейзажних композицій. Нашим прагненням було відтворити у цій серії графічних робіт рідні краєвиди, які міцно закарбувалися у пам'яті з часів дитинства. Ті безтурботні хвилини спостереження за грою світла й тіней на галявинах, вуличках селища та грайливими свійськими тваринами, що залишають незгладимий слід у душі, наповнюючи її спокоєм і умиротворенням. Відтворюючи ці спогади на папері,

намагалися передати не лише візуальну подобу цих пейзажів, а й ті емоції та відчуття, які вони викликали [28, с.120].

2.2. Пошуки композицій серії пейзажів та техніки виконання

Серія графічних пейзажів «Мій край» присвячена всебічному відтворенню мотивів природи рідної місцевості. Її створення вимагає ретельного підходу на кожному етапі – від пошуку натурних мотивів до опрацювання ескізів, композиційних рішень та конструктивно-тональної побудови картону. Це спроба цілісно відобразити природні мотиви рідного краю за допомогою принципів композиційної побудови та графічних прийомів, які дозволяють досягти виразності та емоційного наповнення творів.

Низку графічних ескізів було створено на основі власного уявлення та попереднього досвіду спостереження природи під час плернерної роботи. Для роботи над пейзажами були обрані найбільш цікаві та зрозумілі мотиви серед інших. Робота над ескізами вимагає невимушеної та експресивної графічної манери, зосередженої на передачі відповідної атмосфери, освітлення та повітряної перспективи. При створенні ескізів, начерків та замальовок сільських краєвидів поступово визріває розуміння, якою має бути загальна концепція майбутньої серії, які матеріали будуть використані, який формат і вид паперу є найбільш доречним. Особливу увагу слід приділити не лише цікавим місцям, а й простим, буденним куточкам природи, які також можуть надихнути та вражати емоційним наповненням творів (Рис.Б.2.7-10).

Пошук вдалого композиційного рішення тісно пов'язаний з визначенням композиційного центру і його узгодженням з іншими елементами зображення. Важливо також приділити увагу масштабності та співвідношенню частин композиції. Якщо виявлений композиційний центр непропорційно малий і пошкоджений в деталях, то погляд глядача буде розсіяний на дрібницях, а головна ідея пейзажу залишиться незрозумілою. Тому було необхідно

остаточно опрацьовувати як композиційний, так і змістовний центри твору [17, с.88].

Основним композиційним принципом, на якому базуються композиції серії, є поєднання законів композиції, ідейного змісту та графічного рішення. Що реалізується через принципи рівноваги, збалансованості, симетрії, ритму, розмірів та пропорцій. Тобто під час роботи над поставленим завданням необхідно забезпечити закономірності композиції графічного сюжету. Урівноваженість і стійкість композиції є необхідними елементами цільності, але не єдиними [16, с.105]. На цілісне сприйняття композиції також впливають графічне оформлення та характер відображення композиційних елементів. У графічних роботах велику роль відіграють фактура матеріалів, особливості обраної графічної техніки та прийомів. Для даної композиції ми спиралися на вже наявну теоретичну базу та підготовчі матеріали [15, с.76].

У графічних роботах велику роль відіграють фактура матеріалів, особливості обраної графічної техніки та прийомів. Для даної композиції спочатку було вирішено, що для створення замальовок будуть використані такі матеріали, як лінер та папір. Під час роботи над замальовками вирішувалася техніка виконання композиції, враховуючи лінії горизонту і плановість в зображенні дерев і хмар, тварин та споруд (Рис.Б.2.13). Виконана робота над зображенням реалістично, але графічною мовою, лініями та штрихами. Що забезпечило виразність і глибину зображення, створюючи цілісний і захоплюючий образ [27, с.105].

Після затвердження остаточного варіанту композиції розпочинається робота над створенням картону. Картон є детальною розробкою композиції, що забезпечує більшу ретельну проробку всіх елементів. У образотворчому мистецтві картон - це підготовчий малюнок, виконаний на щільному папері, який служить основою для подальшого перенесення зображення на стіну, дошку, полотно чи інші поверхні. У картоні ретельно відшукується композиція, тональний стрій зображення, уточняється формат [5, с.56]. Для

виконання робіт було обрано горизонтальний формат картону, що найбільше вдало відтворює розгорнуті краєвиди (Рис.Б.2.11-12).

На етапі роботи над картоном основна точка зору - важливий фактор побудови композиції, а також відстань до об'єктів та елементів з урахуванням повітряної перспективи. Точка зору обирається художником, виходячи з творчого задуму. У цій кваліфікаційній роботі було використано середню точку зору. Під час створення картонів приділялася значна увага правильній передачі відстаней та пропорційних співвідношень між окремими елементами композиції з відповідним урахуванням розмірів та перспективи. Одним із ключових композиційних засобів, застосованих у роботі став ритм. Ритмічний рух вертикальних та горизонтальних елементів на площині створює відчуття динаміки та руху всередині твору. Пластичність ритму дозволяє гармонійно та цікаво відтворювати реальність. Організовані ритмічні структури у композиції забезпечують внутрішній рух та динамічність зображення [16, с.135]. Для того, щоб робота виглядала насиченою і цікавою графічними елементами, потрібно уникати монотонності та однакових повторюваних ліній. На передньому плані деталі доповнюються додатковими лініями та елементами, надаючи їм більшої виразності. Центральні об'єкти композиції підкреслюються яскравими акцентами. Елементи, розташовані на задньому плані зберігають більш спрощені форми на картоні. В подальшому всі ці деталі й елементи ретельно переносяться на оригінальне полотно твору. Завершальним етапом є перенесення основних зображень з підготовчих картонів на чистий аркуш паперу за допомогою світлового столу [26, с.77].

2.3. Послідовне виконання практичної частини кваліфікаційної роботи в матеріалі

Після виконання підготовчої роботи над композиціями графічних пейзажів, ми приступили до створення серії в матеріалі, послідовно проходячи основні етапи роботи над графічним малюнком.

Перший етап - перенесення лінійних малюнків з картону на оригінальний аркуш.

Другий етап - виконання робіт поступово та одночасно, нанесення на всі аркуші. Синхронна робота забезпечує гармонію і єдність композиції, де кожен штрих доповнює і підсилює візуальний ефект. Важливим є ритм і плинність ліній, їх взаємодія та контрасти для створення глибини, об'єму та текстури різними техніками штрихування і затінення впевненими плавними рухами. Баланс заповнених і порожніх просторів, темних і світлих ділянок створює візуальну напругу, драматизм і виразність роботи.

Третій етап - детальна проробка тонових і світлових плям із застосуванням графічних матеріалів. Детальне опрацювання починається від композиційного центру і поступово охоплює всю площину з урахуванням композиційної плановості. На цьому етапі необхідно відходити від роботи для цілісного сприйняття формату і взаємодії елементів композиції. Знаходження тональних відношень вимагає ретельного розбору. Важливо зрозуміти, що тон у природі є ступенем освітленості різних поверхонь форми, а в деяких випадках ми самі повинні його задавати. Необхідно визначити найсвітліші і найтемніші місця та як найкраще поєднати їх у серії.

Четвертий етап - узагальнення деталей та розстановка акцентів у кожній роботі. Важливо приділити увагу виділенню композиційного центру. Для того, щоб графічні образи були виразними, необхідно досягти відповідності між їх змістом і формою втілення. Під час роботи над оригіналом з'являються нові можливості для використання різноманітних графічних засобів графіки - на це впливають масштаб роботи, нові думки, що виникають у творчому процесі, іноді спонукаючи до переосмислення самого ескізу. Відповідно до окреслених художніх завдань було здійснено відбір технік та провідних виразних засобів для кожного аркуша серії.

П'ятий етап – оформлення серії, щоб надати роботам цільності та завершеного вигляду. Необхідно підібрати відповідні паспарту та раму. Рама має підкреслювати та об'єднувати всі роботи в єдину композицію. Важливо,

щоб рама та паспарту були лаконічними, та не привертати багато уваги. Натомість, їхнє призначення - виділити та підкреслити цілісність графічних малюнків, дозволяючи залишатися в центрі уваги глядача. Правильний вибір рами та паспарту створює гармонійне поєднання, в якому може досягти максимального візуального впливу.

Після виконання підготовчих етапів ми послідовно реалізували основні стадії створення серії графічних робіт.

Висновки до розділу 2

Творчий процес у графічному мистецтві - це поєднання ідейного задуму та добору відповідних виражальних засобів графіки, які сприятимуть розв'язанню конкретних художньо-образних завдань. Аналізуючи ідейно-сюжетний зміст серії, виявлено, що пейзажна графіка дозволяє глибоко торкнутися емоційного сприйняття глядача, передаючи через лаконічні лінії та тональні відношення красу навколишнього світу, атмосферу та настрої зображених мотивів.

Будь-який художній витвір починається з пошуку композиційного рішення, адже композиція є головною художньою формою твору мистецтва. Під час роботи над ескізами важливо зосередитись на передачі атмосфери, освітлення та повітряної перспективи. Особливу увагу необхідно приділити принципам композиційної побудови, таким як рівновага, ритм, масштабність. Графічні матеріали та техніки обираються з урахуванням їхньої виразності та можливості передати цілісний художній образ пейзажів.

Поетапне виконання роботи допомагає вдосконалити художній зміст, доповнюючи та надаючи образного звучання роботам. Важливо працювати над усіма аркушами серії одночасно, збалансувати заповнені та порожні простори пошуком тональних співвідношень та опрацювати світлотіньові ефекти. Зважаючи на необхідність послідовного виконання творчої роботи, звертаємо увагу на вирішення основних задач на кожному етапі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з теоретичних основ створення графічних пейзажів та методики виконання творчої роботи дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Дослідження поняття графіки як одного з основних видів образотворчого мистецтва дало змогу визначити її характерні риси, специфіку та відмінності від інших видів мистецтва. Виявлено, що основним засобом створення художнього образу в графіці є лінія, штрих, пляма, силует, тон та акценти. Характеристика графіки включає такі аспекти, як використання ліній, тонів, текстур та кольорів для передачі образу, а також вибір матеріалів та інструментів, способів нанесення, пропорцій та композиції.

2. Розглядаючи історію пейзажного жанру в європейській графіці, ми спостерігаємо його трансформацію від ранніх реалістичних зображень до абстрактних інтерпретацій природи. Аналіз творчості провідних майстрів графічного пейзажу продемонстрував, як їхні інноваційні підходи розширювали межі жанру та збагачували його новими техніками, стилями та концепціями. Осмислення цієї еволюції дозволило глибше зрозуміти роль пейзажної графіки у відображенні естетичних уподобань та світогляду різних культурних періодів.

3. Вивчаючи внесок українських митців у розвиток графічного пейзажу, ми відкрили для себе скарбницю національного мистецтва, сповнену самобутніх традицій та новаторських пошуків. Детально проаналізувавши творчість Тараса Шевченка, Олени Кульчицької, Михайла Дерегуса, Сергія Конончука, Івана Олександровича, ми розуміємо, як органічно вони поєднували реалістичне відображення природи з поетичним осмисленням рідного ландшафту. Через мистецтво графіки ці художники зуміли розкрити культурну самобутність українського народу, його традиції, побут та духовні цінності.

4. Велике значення в роботі над творчою частиною кваліфікаційної роботи має пошуковий матеріал. Розробку композиційних пошуків серії графічних пейзажів необхідно вести поступово, ставлячи відповідні мету та задачі на кожному етапі пошуку композиції. Значне місце відводиться здійсненню підготовчих ескізів, начерків та пошуків найбільш виразних ракурсів зображення рідних краєвидів, обранню оптимальної графічної техніки та матеріалів для реалізації творчого задуму. Цей процес допоміг нам відтворити власне бачення рідних ландшафтів, знайти найбільш виразні деталі та досягти гармонійного з'єднання елементів композиції.

5. Створюючи серію «Мій край», ми інтегрували всі теоретичні знання та практичні навички з наших композиційних пошуків. У кожному творі необхідно відтворити неповторну атмосферу рідного краю, його красу та особливості пейзажів, кожен пейзаж наповнити індивідуальним характером та настроєм. Ретельно опрацьовуючи деталі, знайти шляхи передачі фактури, текстури природних матеріалів, досягаючи максимальної виразності та достовірності зображення за допомогою використання графічної мови, теоретичного напрацювання та власного творчого пошуку.

Таким чином, під час виконання цієї роботи ми отримали цільне розуміння графіки, її історичного розвитку та ролі в мистецтві. Особливу увагу було приділено пейзажному жанру, його трансформаціям та національній специфіці. Синтезуючи набуті знання та навички, ми створили оригінальну серію графічних пейзажів «Мій край», реалістичне зображення за допомогою графічної мови. Це дослідження та творчий пошук стали наступним етапом самовдосконалення та занурення у світ графіки .

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батіг М.І., В'юник А.О. Історія українського мистецтва: В 6 т. Т.4., Кн.2: *Мистецтво другої половини XIX ст. поч. XXст.* Київ: Мистецтво, 1969. С. 280-289.
2. Берлач О. Графічні техніки в образотворчому мистецтві: навчальний посібник. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2022. 103 с.
3. Белкіна О. Розвиток української графіки. *Мистецтво в реаліях сучасної освіти: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції* (25–26 травня 2023 р.). Полтава :ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 38-44.
4. Графіка. Види графіки. Графічні техніки / Електронний ресурс. [Режим доступу: <https://narodna-osvita.com.ua/1278-grafka-vidi-grafki-grafchn-tehnki.html>] (дата звернення: 20.03.2024).
5. Екслібрис: *Збірник Асоціації незалежних українських мистців.* Перший випуск. Львів,: Ізмарагд, 1932. С. 47–82.
6. Історія українського мистецтва: У 6 т. Т. 4. Кн. 2. Мистецтво другої половини XIX-XX століття. Київ: АН УРСР: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії, 1970. 206 с.
7. Касіян В. І. Мистецтво графіки. Київ: Держвидав., 1960. 122 с.
8. Кіс-Федорук О. Графіка Олени Кульчицької: 130-тилітньому ювілею художниці присвячено: *Спец. випуск ж-лу «Арт-Клас».* Львів, 2007. С.18-20.
9. Криволапов М. О. Про мистецтво та художню критику України XX століття: Вибр. ст. різн. років. Кн. 1. Формування та розвиток національної мистецької школи і мистецтвознавчої науки в Україні XX століття. Київ: Вид. дім, 2006. 267 с.
10. Крип'якевич І. П. Історія української культури. Київ: Либідь, 1994. 615 с.

11. Лагутенко О. А. Українська графіка ХХ століття: навчальний посібник. Київ: Грані-Т, 2011. 184 с.
12. Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст. : у 2 кн. Кн. 1 / ред.: В. Д. Сидоренко; Акад. мистец. України, Ін-т пробл. сучас. мистец. Київ: Інтертехнологія, 2006. 544 с.
13. Нельговський Ю.П. Українське мистецтво. Київ: Вежа, 2011.192с.
14. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. Тернопіль :Навчальна книга. Богдан, 2008. 216 с.
15. Поліщук А. А. Теорія та практика графіки: навчальний посібник. Київ, ун-т. ім. Б. Грінченка, 2015. 212 с.
16. Пічкур М.О. Теорія і практика композиції: навчальний посібник. Київ: Ліра-К. 2022. 238 с.
17. Резніченко М.І., Твердохлібова Я.М. Художня графіка: навчальна книга. Тернопіль: Богдан, 2011. 272 с.
18. Ріпко О. У пошуках страченого минулого. Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття. Львів: Каменяр, 1996. 286 с.
19. Савицька Л. На шляху оновлення. Мистецтво у 1890-1910-ті роки. Харків: Ексклюзив, 2003. 468 с.
20. Термін і поняття в образотворчому мистецтві. Що таке Пейзаж? Визначення. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://thestrip.ru/uk/vidy-makiyazha/termin-i-ponyatie-v-izobrazitelnomiskusstve-hto-takoe-peizazh/> (дата звернення: 12.04.2024).
21. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ ст. - середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції. Львів: Українські технології, 2005. 528 с.
22. Шевнюк О.Л. Словник термінів образотворчого мистецтва: навчальний посібник: Вид. 2-ге, виправлене і доповнене. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. 100 с.
23. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва. Луцьк: Луцький державний технічний університет, 2003. 60 с.

24. Чебикін А. Мистецтво графіки в Україні. *Дослідницькі та науково-методологічні праця*. Вип. 8. Київ: Укр. АМ, 2001. С. 140–146.
25. Яців Р. Художня культура: навчальний посібник для вчителів ВНЗ та студентів художніх ВНЗ. Частина 1. Львів: Артклас, 2009. 88 с.
26. Ятченко Ю.М. Київська школа рисунка. Українська академія мистецтв. *Дослідницькі та науково–методичні праці*. Вип. 5. Київ: Мистецтво. 1998. С. 76–79.
27. Щербина В.Г. Ідейний задум в композиції: етапи творчого процесу: Методичні рекомендації для студентів художньо-графічного відділення факультету мистецтв. Кривий Ріг: «Окган-принт». 2007. 61 с.
28. Щербина В.Г. Практична композиція. Кривий Ріг: Видавницький Дім, 2008. 186 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ілюстрації до розділу 1

Рис. 1.1. Тарас Шевченко
«У Києві», 1844 р.

Рис. 1.2. Тарас Шевченко
«Видубицький монастир у Києві», 1845 р.

Рис. 1.3. Тарас Шевченко
«Києво-Межигірський монастир», 1843 р.

Рис. 1.4. Тарас Шевченко
«Андруші», 1845 р.

Рис. 1.5. Тарас Шевченко
«Урочище Стінка», 1846 р.

Рис. 1.6. Тарас Шевченко
«Хутір на Україні», 1845 р.

Рис. 1.7. Олена Кульчицька
«Зима», 1909 р.

Рис. 1.8. Олена Кульчицька
«Буря над Адріатичним морем», 1911 р.

Рис.1.9. Олена Кульчицька
«Хата під Львовом», 1930 р.

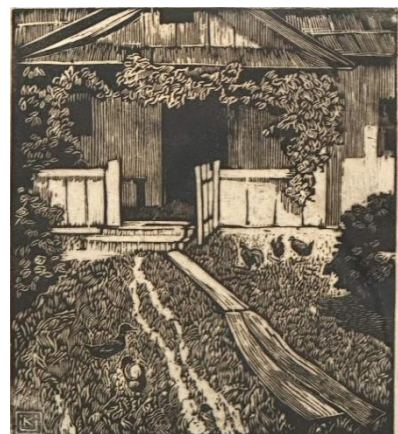

Рис. 1.10. Олена Кульчицька
«Обійстя», 1930 р.

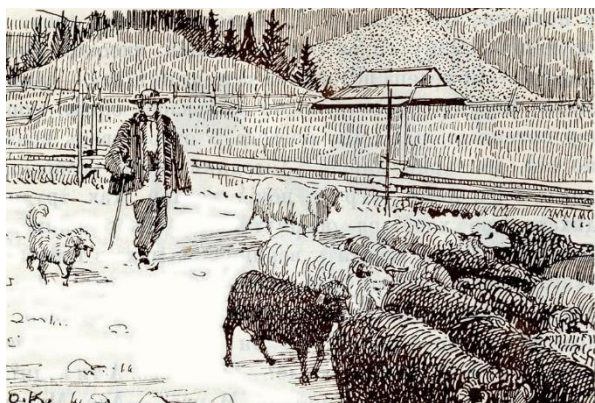

Рис.1.11-12. Олена Кульчицька. Ілюстрація до «Тіней забутих предків»
М. Коцюбинського, 1928 р.

Рис.1.13. Михайло Дерегус
«Вітер», 1940 р.

Рис.1.14. Михайло Дерегус
Із циклу «Дорогами України», 1940 р.

Рис.1.15. Михайло Дерегус
«Повінь», 1940 р.

Рис.1.16. Михайло Дерегус
«Три явори», 1941 р.

Рис.1.17. Сергій Конончук
«Київ. Дорога на Татарській вулиці», 1929 р.

Рис.1.18. Сергій Конончук
«Київ. Пейзаж», 1931 р.

Рис.1.19. Іван Олександрович
«Під горою», 1978 р.

Рис.1.20. Іван Олександрович
«Зима», 1978 р.

Рис.1.21. Іван Олександрович. «Седнів. Зима», 1978 р.

Ілюстрації до розділу 2

Рис.2.1-6. Пошукові ескізи до практичної частини кваліфікаційної роботи

Рис.2.7-10. Пошукові композиційні ескізи до серії «Мій край»

Рис.2.11. Картони

Рис.2.12. Експлікація серії (картони)

Рис.2.13. Пошук техніки виконання кваліфікаційної роботи